

De hand van Romme. C. P. M. Romme als staatkundig hoofdredacteur van *de Volkskrant* (1945-1952)

MARCEL BROERSMA

'De publicatie van mijn heengaan van de krant heeft geleid tot geluiden, die niet helemaal met elkaar lijken te harmoniëren. Er is gewaagd van 'verarming' in het politieke gesprek. Er is ook gewaagd van 'vooruitgang' uit het oogpunt van de noodzakelijke vrije meningsuiting in de journalistiek'¹. Dit schreef C. P. M. Romme op 31 december 1952 in zijn afscheidsartikel voor *de Volkskrant*. Hij was zeveneneenhalf jaar staatkundig hoofdredacteur geweest en had die functie de laatste zeseneenhalf jaar gecombineerd met het fractievoorzitterschap van de Katholieke Volkspartij (KVP) in de Tweede Kamer.

Sindsdien is over de invloed van Romme op het redactioneel beleid van *de Volkskrant* veel gespeculeerd, maar er is weinig onderzoek naar gedaan. Voor tijdgenoten was *de Volkskrant* 'de krant van Romme'. 'De buitenwereld ging er zonder meer van uit dat alles wat er in *de Volkskrant* over binnenlandse politiek stond het gevolg was van de influisteringen van Romme en dat er niets in kwam zonder zijn medeweten', schreef parlementair verslaggever Henry Faas. Zelf achtte hij de invloed van Romme gering². J. Hemels meende echter dat de staatkundig hoofdredacteur 'wel degelijk gebruik maakte van zijn positie om te bepalen wat wel en niet in de krant mocht komen'. Ook F. van Vree was die mening toegedaan: 'hij bedreef er politiek mee, hij gebruikte haar om zijn stempel te drukken op de Nederlandse politieke verhoudingen'³. De beide geschiedschrijvers van *de Volkskrant* maakten echter niet duidelijk op welke wijze Romme een inhoudelijk stempel drukte op de krant. De fractievoorzitter van de KVP bracht het merendeel van de werkweek door op het Binnenhof. Hij stond bekend als het laatste parlementslid dat daadwerkelijk alle kamerstukken las. Had zo'n drukbezet politicus überhaupt de tijd om zich bezig te houden met de inhoud van een dagblad?

Het combineren van de functies van politicus en hoofdredacteur was tot in de jaren zestig niet ongebruikelijk. De symbiose tussen pers en politiek wordt in de theorievorming beschouwd als een kenmerkend aspect van verzuiling. In zijn invloedrijke

1 *De Volkskrant*, 31-12-1952.

Met dank aan drs. I. M. van den Broek, prof. drs. H. A. Lockefeer, prof. dr. C. A. Tamse, dr. H. te Velde en dr. H. B. M. Wijfjes voor hun nuttige en stimulerende commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

2 H. Faas, 'Hij genas de katholieken van hun minderwaardigheidscomplex', in: M. van Amerongen, ed., *Over de doden niets dan goeds. Necrologieën van politici* (Amsterdam, Brussel, 1986) 149.

3 J. Hemels, *De emancipatie van een dagblad. Geschiedenis van de Volkskrant* (Baarn, 1981) 291; F. van Vree, *De metamorfose van een dagblad. Een journalistieke geschiedenis van de Volkskrant* (Amsterdam, 1996) 32.

Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek somde A. Lijphart een groot aantal van juist dit soort *interlocking directorates* op⁴. Des te opmerkelijker is het dat nog slechts zelden systematisch is onderzocht in hoeverre deze hoofdredacteur-politici daadwerkelijk het redactionele beleid van 'hun' krant bepaalden⁵. Bij journalisten bestond daarover in ieder geval twijfel. Zo schreef E. Elias in 1947 over Romme:

Een ander verschijnsel in de Nederlandse pers: de hoofdredacteur die helemaal geen hoofdredacteur is, doch slechts hoofdartikelschrijver. Wij vroegen hem iets over zijn courant. 'Dat weet ik niet, collega', zei hij, 'hoe zou ik dat weten? Ik weet hoegenaamd niets van mijn krant'. Wij zeiden: 'O pardon, neemt u ons niet kwalijk, professor'. En vervolgens, wij mogen wel zeggen ietwat mismoedig, onze smalle weg⁶.

In dit artikel wordt onderzocht of Romme daadwerkelijk invloed uitoefende op het journalistieke proces bij *de Volkskrant*. Een *interlocking directorate* heeft immers slechts inhoud wanneer een kruisbestuiving tussen beide functies plaatsvindt. Gebruikte Romme de krant als wapen in de politiek? Tevens wordt nagegaan waarom de KVP-leider al in 1952, toen volgens de theorievorming de verzuiling de samenleving nog stevig in haar greep had, ontslag kreeg als staatkundig hoofdredacteur. De nadruk zal daarom liggen op de interne partijpolitiek van de KVP. De leden van deze partij hadden hun katholieciteit gemeen, maar hadden verschillende maatschappelijke belangen. Romme zag het als één van zijn belangrijkste taken, zo niet de belangrijkste, om de katholieke eenheid te bewaren. Daarvoor moest hij de verschillende groeperingen in de partij, zoals arbeiders, middenstanders en werkgevers, tevreden stellen. Hij moest het 'onverzoenlijke verzoenen'. Voor Romme was dat geen utopie. Hij streefde naarstig naar 'een harmonische samenleving waarin iedereen ongeacht zijn plaats in het productieproces de mogelijkheden bezat om zijn plichten jegens God te vervullen en zo zijn eindbestemming te bereiken'⁷. Om dit doel te bereiken, gebruikte hij *de Volkskrant*. In één van zijn eerste hoofdartikelen zette hij zijn program uiteen:

Ons ideaal is een volksblad, dat in handen is van niet minder dan het katholieke volk zelf in al zijn geledingen. ... Wij zijn een Nederlandse katholieke stem, die steeds gedachtig hoopt te wezen, dat de kern der staatkunde ligt in het streven naar evenwichtigheid in het dienen der verschillende belangen⁸.

Dat dit tot grote problemen zou leiden, voorzag Romme toen nog niet.

4 A. Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* (9e druk; Haarlem, 1992) 70-73.

5 P. Bak concentreert zich in zijn *Een 'meneer' van een krant. Trouw en Bruins Slot 1943-1968* (Kampen, 1999) vooral op de hoofdartikelen van Bruins Slot. Het boek heeft daardoor bovenal het karakter van een 'intellectuele biografie'.

6 *De Journalist* (1947) ii.

7 J. Bosmans, *Romme. Biografie 1896-1946* (Utrecht, 1991) 69.

8 *De Volkskrant*, 19-5-1945.

Romme en de katholieke sociale leer

Carl Romme (1896-1980) hechtte sterk aan eenheid en eensgezindheid in katholieke kring. Al vroeg werd hij gegrepen door de katholieke sociale leer⁹. Deze was gebaseerd op het neo-thomisme, de herleving van de filosofie van Thomas van Aquino. Uitgangspunt was dat de mens zowel een individu als een gemeenschapswezen was. Om zijn persoonlijk einddoel, het eeuwige leven, te bereiken had hij zijn medemensen nodig. Solidariteit was daarom de belangrijkste goddelijke norm. De samenleving was opgebouwd uit verschillende gemeenschappen — het gezin was de belangrijkste — die samen een geheel vormden en harmonieus moesten samenwerken. Volgens de katholieke sociale leer moest de maatschappij een corporatieve ordening hebben. Werknemers en werkgevers moesten per branche harmonieus samenwerken in bedrijfsschappen, waaraan de overheid zoveel mogelijk taken zou moeten afstaan. De kerk zag hierin een wapen tegen het communisme en het socialisme en een middel om de eenheid onder de gelovigen te bewaren. Deze principes werden uitgewerkt in met name de encyclieken *Rerum Novarum* (1891) en *Quadragesimo Anno* (1931). Voor Romme waren ze een belangrijke bron van inspiratie¹⁰.

Hij werd gedreven door een grote innerlijke zendingsdrang die hij uitdroeg in diverse functies. Als secretaris van de Algemene Rooms Katholieke Werkgeversvereniging (vanaf 1919) pleitte hij voor bedrijfsorganisatie, medezeggenschap van arbeiders, arbitrage en verbindendverklaring van cao's. Meer nog dan bij de werkgevers, kon hij zijn idealen verwezenlijken in de Amsterdamse gemeenteraad. In 1921 werd de 24-jarige Romme gekozen voor de RKSP, vijfjaar later werd hij fractievoorzitter. Daarnaast werd de jonge jurist in 1933 benoemd tot bijzonder hoogleraar sociale wetgeving in Tilburg. Romme, die geen wetenschappelijke ervaring had, wilde nieuwe katholieke leiders helpen opleiden, die een corporatief ingerichte, op subsidiariteit en solidarisme gebaseerde samenleving tot stand konden brengen. Vanaf 1937 was hij minister van sociale zaken in het vierde kabinet-Colijn. Dat viel twee jaar later over de plannen van Romme om de jeugdwerkloosheid te bestrijden. De ARP vond zijn plan om jeugdige werklozen tewerk te stellen in kampen rieken naar staatsopvoeding en bovendien te duur.

Van de door Romme gepredikte solidariteit was in de katholieke perswereld geen sprake. Daar regeerden commerciële belangen. Er verschenen verschillende landelijke kranten zoals *De Tijd* en *De Maasbode*, en een groot aantal regionale dagbladen. Deze versnippering was het episcopaat een doorn in het oog. Dat zag liever een geconcentreerde en gemakkelijk controleerbare pers — zoals de socialisten die hadden — die veel lezers bij vooral de neutrale kranten zou weglokken. In 1928 schreef aartsbisschop mgr. H. van de Wetering:

wij [achten] juist omdat wij overtuigd zijn van de noodzakelijkheid van een goede katholieke

9 Zie voor het leven van Romme tot 1946 de gedetailleerde biografie van Bosmans (noot 7).

10 Zie voor de grondslagen van de katholieke sociale leer: J. A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980*, 1, *Herkomst en groei (tot 1963)* (Nijmegen, 1995) 46-51 ; R. S. Zwart, 'Gods wil in Nederland' (Kampen, 1996) 21-40; J. van Putten, *Politieke stromingen* (Utrecht, 1995) 190-213.

pers, de versnippering en onderlinge concurrentie, tengevolge van een teveel aan katholieke dagbladen, zeker niet in het belang van de katholieke zaak¹¹.

Het lukte het episcopaat echter niet om de katholieke persbedrijven te bewegen tot samenwerking.

Romme deed in de jaren 1931-1936 zijn eerste ervaring op met de katholieke pers als commissaris van het noodlijdende dagblad *De Tijd*. Dat was net overgenomen door De Spaarnestad, het rijkste persbedrijf van Nederland. Al snel ontstond een conflict tussen de commissarissen die probeerden de zelfstandigheid van de krant te waarborgen en het moederbedrijf dat zich intensief met *De Tijd* ging bemoeien. Romme hield zich hiervan afzijdig, hem interesseerde vooral de inhoud van de krant. Hij miste een eenduidige politieke lijn; medewerkers ventileerden verschillende meningen of weken af van standpunten die in het commentaar waren ingenomen. Ook vond hij de krant te cultureel, terwijl hij juist wilde dat het 'een politieke tribune zou zijn ter ondersteuning van de katholieke politiek'¹². Romme poogde de politieke leiding van de zes dagbladen van De Spaarnestad in één hand te brengen zodat zij een eenduidig geluid zouden laten horen¹³. Bij zijn collega-commissarissen vond hij echter weinig bijval.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog liep een tweede poging van Romme om een sterke en eensgezinde katholieke pers te bewerkstelligen stuk¹⁴. In november 1943 benaderde hij samen met J. H. E. Asberg, propaganda-adviseur van het RK Werkliedenverbond (RKWV), aartsbisschop J. de Jong. Zij boden hem het rapport 'Plan wederopbouw katholieke culturele organisatie, in het bijzonder katholieke pers' aan. Kerngedachte was dat er na de bevrijding een katholieke krant voor het hele Nederlandse volk zou moeten komen. Om de concurrentieslag met de neutrale kranten te winnen, moest de versnippering in de katholieke perswereld verdwijnen. Romme en Asberg pleitten daarom voor een stichting die een 'grootblad' voor de meer geoevende lezers en een populairder 'volksblad' zou uitgeven. Zo hoopten zij de steeds opspelende commerciële tegenstellingen te vermijden. Ook de regionale en plaatselijke kranten moesten deelnemen. Zij mochten hun hoofdredactionele en directionele zelfstandigheid behouden, maar moesten wel de richtlijnen van de stichting onderschrijven. De hoofdredactie en directie van de landelijke dagbladen zouden door de stichting worden benoemd.

Dit ambitieuze plan was kansloos. Uit contacten met De Spaarnestad, *De Maasbode* en regionale kranten bleek dat deze zich ertegen zouden verzetten. Maar Romme en Asberg vonden het toch de moeite van het proberen waard. Het was nog uitermate onzeker hoe de pers na de oorlog zou terugkeren en ze hadden de steun van het epis-

11 Geciteerd in: R. van Breukelen, *Het Centrum tussen kromstaf en publiek schandaal 1884-1932. Een perskwestie in het centrum des lands met aanzienlijke verliezen én verliezers* (Baam, 1993) 69-70.

12 Bosmans, *Romme*, 214.

13 De Spaarnestad bezat naast *De Tijd* met haar volksdagblad *De Nieuwe Dag*, ook het in Utrecht verschijnende *Het Centrum* met het kopblad *Dagblad van Arnhem*, de *Nieuwe Haarlemsche Courant* en het *Noord Hollandsch Dagblad*. De kranten waren ten behoeve van de verdeling van de advertentie-opbrengsten ondergebracht in de NV Verenigde Katholieke Pers.

14 Algemeen Rijksarchief, Archief Romme 319-321, Notulen en correspondentie Commissie 'Persplan' '44-'45.

copaat. De aartsbisschop benoemde begin februari 1944 de 'Commissie van bisschoppelijke adviseurs inzake persplan' onder voorzitterschap van Romme. Lid waren onder andere Asberg, A. C. de Bruijn en mgr. J. G. van Schaik — respectievelijk voorzitter en geestelijk adviseur van het RKWV — de kamerleden L. J. C. Beaufort en F. Teulings en vertegenwoordigers van diverse kranten. Al snel bleek dat de meerderheid van de commissie inderdaad weinig zag in het plan. *De Maasbode* en *De Tijd*, die begin 1940 al over samenwerking praatten, zagen het plan als een aanval op hun posities. Ook hadden zij sterke bezwaren tegen de non-commerciële opzet van een persstichting. In de katholieke perswereld was het streven naar winst een leidinggevend principe.

Bovendien waren de journalisten in de commissie bang voor aantasting van de journalistieke vrijheid. 'Hier zou men krijgen een katholiek leven, dat naar één stramien geleefd wordt; hier mist men de barok van het leven, ja het leven zelf; alles is hier: systeem', zei Anton van Duinkerken. Romme reageerde met een nota waarin hij stelde dat hij de journalistieke vrijheid 'tot het wezen van een goede pers' rekende. De richtlijnen van de stichting zouden slechts betrekking hebben op de katholiciteit van de redacties¹⁵. Maar uit een brief aan zijn vriend R. C. de Klerk, oud-hoofdredacteur van *De Tijd* klinkt een andere toon. 'De moeilijkheid, waarmede ik echter nog blijf zitten is deze; hoever behoort de journalistieke vrijheid van een hoofdredacteur, van redacteurs, en van overige journalisten te gaan, resp. te worden ingeperkt'¹⁶. Eind augustus 1944 was duidelijk dat de commissie een mislukking was.

Een nieuwe Volkskrant

De droom van een groot landelijk katholiek volksdagblad was echter niet door iedereen in de perscommissie opgegeven. Toen duidelijk werd dat men geen akkoord zou bereiken, besloten De Bruijn, Van Schaik, Asberg en Romme het orgaan van het Werkliedenverbond, *de Volkskrant*, als voertuig voor hun idee te gebruiken. Voor de oorlog telde de krant zo'n vijftienduizend abonnees. Journalistiek gezien telde zij niet mee; ze was meer een verenigingsorgaan dan een dagblad. De vier initiatiefnemers verlegden de vooroorlogse koers. *De Volkskrant* verhuisde van Utrecht naar Amsterdam en werd ochtendblad. Bovendien moest zij zich richten op nieuws; de krant moest journalistieker worden. Het vakbondsnieuws kreeg minder plaats. 'U zult dit begrijpen', heette het in een brochure voor de plaatselijke agenten, 'want er is niets dodender dan een pagina met agenda's en verslagen van vergaderingen'¹⁷.

Romme werd gevraagd als hoofdredacteur, maar weigerde. Hij wenste zich niet bezig te houden met de dagelijkse beslommingen op een redactie. Wel wilde hij, naar een idee van Van Schaik, staatkundig hoofdredacteur worden. Hij werd verantwoordelijk voor de politieke lijn van de krant. De jonge journalist Joop Lückert werd, nadat meer gerenommeerde katholieke journalisten de baan hadden geweigerd, gevraagd om de dagelijkse leiding op zich te nemen. Hij moest *de Volkskrant* omvormen tot een goed en veelgelezen dagblad. Al na de eerste ontmoeting was Romme

15 Archief Romme 319, Notulen tweede vergadering en Nota van de voorzitter.

16 Archief Romme 321, Romme aan De Klerk, 12-4-1944.

17 Hemels, *De emancipatie*, 281-282.

overtuigd van Lückers capaciteiten op journalistiek gebied. Ook als persoon leek hij hem uitstekend: 'helder, voldoende rustig, met gedegen verantwoordelijkheidsbesef, oprecht in den omgang'. Romme twijfelde alleen 'of hij den katholieken volksziel voldoende peilt', maar 'gelet op den verhouding onzer beiden functies en in aanmerking genomen zijn algemeenen aard en aanleg ... zie ik hierin toch geen overwegend bezwaar'¹⁸.

Romme beperkte zijn verantwoordelijkheid tot de artikelen over politiek, met andere terreinen — die overigens het grootste deel van de krant besloegen — bemoeide hij zich niet. Lücker interesseerde zich niet voor politiek, volgens Faas had hij er weinig kaas van gegeten¹⁹. De hoofdredacteur had een passie voor nieuws, iedere dag wilde hij een primeur. Bovendien hield hij van een lichtvoetige toon, er verschenen allerlei kadertjes in de krant, zoals het vreemde-woordenboek en Transatlantische Telegrammen. De 'zware' politiek liet hij met liefde aan Romme over. In zijn artikel bij het afscheid van de staatkundig hoofdredacteur noemde Lücker hem 'de loods', daarmee impliciet aangevend dat hijzelf de kapitein was²⁰. Het is een rake vergelijking: kapitein Lücker stuurde *de Volkskrant* op haar dagelijkse vaart, maar als er politieke klippen opdoken nam loods Romme het roer vast in handen.

Tegen de benoeming van Romme als staatkundig hoofdredacteur bestond weerstand binnen het RKWV, dat al snel werd omgedoopt in Katholieke Arbeidersbeweging (KAB). In de eerste naoorlogse vergadering van het verbondsbestuur werd bezwaar gemaakt 'op grond van zijn bekende theorieën over de Corporatieve Maatschappij'. Romme werd te intellectualistisch gevonden en gezien als representant van de werkgevers. De bestuursleden vreesden dat zijn ideeën over harmonieuze samenwerking tussen werknemers en werkgevers vooral ten gunste van de laatsten zouden uitpakken. Verbondsvoorzitter De Bruijn, die veel bewondering had voor Romme, wuifde de bezwaren echter weg. Hij stelde dat de staatkundig hoofdredacteur ten aanzien van de ordening 'volkomen aan onze kant' stond en veel goodwill had. Bovendien wees hij erop 'dat Prof. Romme niet altijd aan *de Volkskrant* verbonden zal blijven'²¹.

Romme maakte direct duidelijk dat hij geen krant voor alleen de arbeiders wilde maken. In zijn tweede hoofdartikel schreef hij, geheel in lijn met zijn ideeën over de katholieke sociale leer, dat *de Volkskrant* een blad moest worden voor 'het katholieke volk zelf in al zijn geledingen'. Steeds zou zij in gedachten houden dat 'de kern der staatkunde ligt in het streven naar evenwichtigheid in het dienen der verschillende belangen'²². De apostolische taak die Romme zichzelf had gesteld, het streven naar katholieke eenheid en een harmonieuze samenleving, zette hij voort in de kolommen van *de Volkskrant*. Zij moest een drager worden van de katholieke politieke en maatschappelijke ideeën. Het blad had een 'opvoedende' taak en moest 'de katholieke

18 Katholiek documentatie centrum (Nijmegen), Archief NKV 398, Romme aan Commissarissen *de Volkskrant*, 23-11-1944.

19 H. Faas, *Termieten en muskieten. Vernieuwing en vernieling in de Nederlandse politiek* (Amsterdam, 1986)233.

20 *De Volkskrant*, 2-1-1953.

21 J. Roes, ed., *Katholieke Arbeidersbeweging* (Baam, 1985) 301.

22 *De Volkskrant*, 19-5-1945.

cultuur in de Nederlandsche levensruimte' verspreiden²³. Trots benadrukte Romme in 1950 dat '*De Volkskrant* de eerste en eenige katholieke krant, die in zeer wijden kring wordt gelezen' was²⁴. Hij gaf Lückner daarvoor de meeste eer. Diens werkwijze oogste ook waardering bij pater Bonaventura Kruitwagen, voormalig geestelijk adviseur van de Rooms Katholieke Journalisten Vereniging:

Het lijkt mij de Roomsche krant van de toekomst. In den trant van de vroegere *Telegraaf* — vervloekter gedachtenis — geeft zij juist wat een krant geven moet: Van alles iets en van niets alles. Dat is wat ons Roomsche volk — en ook 95 procent van onze intellectuelen — hebben moet²⁵.

Er was ook kritiek op de nieuwe *Volkskrant*. KVP-kamerlid M. A. M. Klompé ergerde zich bijvoorbeeld aan een foto van Belgische mijnwerkersvrouwen op de voorpagina. Na een ontploffing klampten zij zich angstig vast aan een hek, wachtend op nieuws over hun mannen en zonen. Klompé klaagde bij Romme over deze 'misselijke *Telegraafmethodc* van het verwekken van sensatie ten koste van het leed van de medemens'. De staatkundig hoofdredacteur verdedigde Lückner echter met verve omdat hij begreep dat diens journalistiek talent nodig was om van de krant een succes te maken. De foto wekte bij hem vooral medelijden, schreef hij Klompé. Hij meende dat 'aan de stijl geenszins te kort was gedaan, integendeel een kleinigheid goeds gedaan was'²⁶.

Romme gebruikte *de Volkskrant* als podium waarop hij zijn ideeën presenteerde. Lückner zorgde voor het publiek. Volgens J. A. Ponsioen, die beginjaren vijftig in opdracht van de algemeen hoofdredacteur een korte geschiedenis van de krant schreef, had Romme een journalistiek apparaat nodig 'dat hem adviseert en inlicht, zijn ideeën verwerkt en daarom bereid is zich te schikken naar zijn beslissingen'. In de hongerwinter had Romme politieke richtlijnen vastgelegd, waaraan *de Volkskrant* zich moest houden. Die hadden betrekking op bijna alle terreinen van het maatschappelijk leven: buitenlandse-, vredes- en annexatiepolitiek, Duitsland, Rusland, overzeese gebiedsdelen, rechtsstaat, partijen, katholieke partij, communistische partij, sociaal-economische politiek, corporatieve politiek, jeugdorganisatie, radio, 'jodenvraagstuk', landverraders, collaborateurs en oorlogspers. 'Men vindt hier het werkprogramma der K.V. P. in zakformaat', constateerde Ponsioen²⁷.

De parlementair verslaggever, die vanzelfsprekend het meest schreef over politiek, viel direct onder de staatkundig hoofdredacteur. Hij was 'gebonden aan Romme's beschouwingen en neemt... dus een minder zelfstandige positie in'²⁸. Lückner bena-

23 Archief NKV 398, Ontwerp Richtlijnen voor de redactie van *de Volkskrant*.

24 Archief Romme 165, Romme aan De Bruijn, 8-8-1950.

25 Archief Romme 148, Kruitwagen aan Romme, 20-12-1946.

26 Archief Romme 167, Klompé aan Romme, 16-5-1950 en Romme aan Klompé, 20-5-1950; Foto 'm:de *Volkskrant*, 13-5-1950.

27 Katholiek documentatie centrum (Nijmegen), Archief *de Volkskrant*, schriftje Ponsioen I. Op het moment van raadpleging was het archief van *de Volkskrant* nog niet geïnventariseerd. Daarom is volstaan met een omschrijving van de stukken.

28 Archief *de Volkskrant*, schriftje Ponsioen II.

derde voor deze functie Wim Snitker, voormalig redacteur van *De Maasbode* en de *Katholieke Illustratie*. Toezeggen kon hij niets, want Romme besliste over de baan²⁹. Een 'sollicitatiegesprek' met de staatkundig hoofdredacteur verliep echter 'tot wederzijdsche voldoening'. Snitker schreef na afloop: 'De op schrift gestelde algemeene politieke ideeën van 'onzen politieken hoofdredacteur' heb ik ter inzage gehad en ik vond er heel veel aanlokkelijks in, terwijl het constructieve element dat zij bevatten ... mij ten zeerste boeit'³⁰. Nadat in de zomer van 1946 het parlement weer in ere was hersteld en Romme was benoemd tot fractievoorzitter, zagen zij elkaar dagelijks op het Binnenhof. Veel contact ging mondeling. Maar ook als de staatkundig hoofdredacteur afwezig was, overlegde hij met 'zijn' parlementair redacteur. In augustus 1947 belde Romme, die in retraite was, bijvoorbeeld in een week tijd voor f23,40 met de krant, vaak met Snitkers toestel. Dat komt neer op bijna twee uur telefoneren³¹.

Volkskrant-redacteuren fungeerden als Rommes ogen en oren. In 1947 en 1949 stuurde Snitker hem bijvoorbeeld verslagen van persconferenties in respectievelijk Indonesië en op het ministerie van binnenlandse zaken. René Renckens verhaalde in 1946 over een bijeenkomst op het ministerie van overzeesche gebiedsdelen en in 1951 over de presentatie van het PvdA-plan 'De weg naar de vrijheid'. In datzelfde jaar rapporteerde Henry Faas uitvoerig over het partijcongres van de PvdA. In het verslag van vier kantjes, met als bijlage de resoluties, twee congreskranten en een rapport van de militaire commissie van de partij, analyseerde hij onder andere de verhoudingen in het partijbestuur en de mogelijkheid van een linkse oppositie in de PvdA³².

Snitker vergezelde Romme in 1947 als persoonlijk secretaris op een reis door Indonesië. Hij moest interessante contacten leggen, een reisplan opstellen en onderdak regelen. De verslaggever was als notulist aanwezig bij de vertrouwelijke gesprekken die Romme voerde. Tevens trok hij voor hem informatie na en tikte hij 'nog al eens wat secretariatsbrieven'. Van schrijven voor de krant kwam zo weinig, schreef Snitker aan Lücker. 'Romme zal mijn stilzwijgen volkomen hebben gerechtvaardigd. Afgezien van de drukbezette reis, ... legde hij tussen de tochten in geheel beslag op me'³³. Bovendien kon Snitker veel van wat hij als secretaris in vertrouwen hoorde, niet in de krant zetten. Het is een treffend voorbeeld van de vertrouwelijkheid die bestond tussen journalisten van richtingbladen en gelijkgestemde politici. 'Toen de media zuilgebonden waren, hadden journalisten daar vrede mee. Waarom? Nou gewoon, omdat zij zich in hun zuil thuis voelden', schreef Faas later. 'Ik en andere katholieke journalisten waren onvoldoende kritisch ten opzichte van mannen als Romme, Luns en Beel. Niet zozeer uit labbekakkerigheid, maar als gevolg van het feit, dat wij het met hen eens waren'³⁴.

29 Archief de *Volkskrant*, Personeelsmap W. Snitker, Lücker aan Snitker, 13-3-1945.

30 Archief de *Volkskrant*, Personeelsmap W. Snitker, Snitker aan Lücker, tweede paasdag 1945.

31 Archief Romme 158, Specificatie intercommunale gesprekken, 30-12-1947 en 6-10-1948; Telefoongids telefoondistrict Groningen 1947. Telefoneren vanuit Sint Michielsgestel naar Amsterdam viel in tariefkring 5 en kostte zestig cent per drie minuten.

32 Archief Romme 238, Snitker aan Romme, 19-3-1947; *Ibidem*, 237, Renckens aan Romme, 30-11-1946; *Ibidem*, 307, Renckens aan Romme, 14-12-1951; *Ibidem*, 171, Faas aan Romme, 13-2-1951.

33 Archief de *Volkskrant*, Personeelsmap W. Snitker, Snitker aan Lücker, 7-2-1947 en 25-2-1947.

34 Faas, *Termieten en muskieten*, 220.

De stijl van de staatkundig hoofdredacteur

In 1950 plaatste het KVP-blad *De Opmars* een gedicht naar aanleiding van de Friese Landdag van de partij. Het begon als volgt:

Spaar ons nog jaren Romme, Heer!
 En stuur hem al die jaren weer,
 Ter Friese Landdag om te zeggen
 Dat gij hem in de mond zult leggen³⁵.

Romme werd hier gepresenteerd als Gods plaatsvervanger op aarde. Wellicht enigszins gechargeerd, maar het tekent de eerbied die hem ten deel viel. Faas bracht dat zo onder woorden: 'De hyperintelligente Romme, de goede redenaar, de super-politicus, de top-onderhandelaar, de aristocraat Romme werd het symbool van ons recht om gelijk te zijn. Als hij schreeuwde, schreeuwde hij voor ons. ... Hij was onze grote broer'³⁶.

Het gedicht zegt ook veel over Rommes stijl. Bij de KVP was de fractievoorzitter tevens politiek leider. Romme had die positie niet gretig aanvaard, hij zag het als een 'apostolische taak' om een christelijke en harmonieuze samenleving naar model van de katholieke sociale leer op te bouwen³⁷. Maar nu die zware opdracht op zijn schouders was gelegd, probeerde hij die met volle inzet te vervullen. Romme was dominant vanuit de diepgewortelde overtuiging dat het door hem in de jaren twintig ingeslagen pad het juiste was. Hij leidde zijn fractie — net als *de Volkskrant* — autoritair, slechts een kleine kring van getrouwen liet hij in zijn nabijheid toe. Hij was een eenling die paternalistisch bepaalde wat goed was voor zijn achterban en de natie. Een 'politieke sphinx' werd hij daarom wel genoemd³⁸. Soms lazen de fractieleden 's ochtends in *de Volkskrant* wat zij volgens Romme vonden. Dat riep wel eens weerstand op. K. van Rijckevorsel reageerde bijvoorbeeld geïrriteerd op een hoofdartikel waarin Romme beweerde dat de KVP in de toekomst 'geen anti-socialistisch blok' zou willen. Het conservatieve kamerlid wees erop dat de fractie zich nooit in deze richting had uitgesproken³⁹. Wanneer zijn visie in twijfel werd getrokken, reageerde Romme meestal geprikkeld en uit de hoogte. Zo schreef hij een *Volkskrant-lezer* die het had gewaagd de Indië-politiek van de KVP te bekritisieren:

Wellicht vindt Gij ... toch wel eenige reden om de vraag te stellen: heb ik voldoende kennis van alle feitelijke omstandigheden, en heb ik mij, indien ik die kennis heb, voldoende beraden om, tegenover het Koninkrijk verantwoord, een meening te propageeren als ik doe⁴⁰?

35 *De Opmars*, 6-10-1950.

36 Faas, 'Hij genas de katholieken', 148-149.

37 Bosmans, *Romme*, 464.

38 Archief Romme 172, Josephus Jitta aan Romme, 20-8-1951; Zie ook: Bornewasser, *Katholieke Volkspartij*, 303.

39 Archief Romme 178, Van Rijckevorsel aan Romme, 27-8-1952.

40 Archief Romme 154, Romme aan Schoe, 6-1-1947.

Af en toe werd kritiek geleverd op Rommes dubbelfunctie. Het is opmerkelijk dat hij in zijn verweer nooit inging op de vraag of de combinatie hoofdredacteur-politicus principieel juist was. Romme, die zich snel in zijn integriteit voelde aangetast, trok de polemiek al vlug in het persoonlijke. Vooral wanneer werd gesuggereerd dat hij in *de Volkskrant* de belangen der arbeiders diende, de krant was immers eigendom van de KAB, voelde hij zich gekrenkt. Hiermee werd gesuggereerd dat hij de opdracht die hij zichzelf had gesteld, een homogeen en harmonieus katholiek bevolkingsdeel te bewerkstelligen, niet nakwam. Zelf meende hij dat hij de hem gegeven taak beter kon vervullen als opinieleider in *de Volkskrant*, dan als KVP-leider in het parlement. De combinatie wilde hij dan ook alleen opgeven 'in dezer voege, dat ik dan wegga als fractievoorzitter maar niet als staatkundig hoofdredacteur'⁴¹.

Toen in 1951 pater A. Gerats de dubbelfunctie ter discussie stelde, reageerde Romme direct:

Waar ik mijn taak aan de krant indertijd heb opgenomen met de uitdrukkelijke openbare verklaring, dat ik mijn taak zou vervullen als ware de krant het bezit van het katholieke volk in al haar geledingen, en waar ik mij sedertdien consequent daaraan had gehouden (gelijk ook daarna), zonder vanwege de eigenares of vanwege de Directie ooit een haarbreed in de weg gelegd te hebben gekregen, daar leek het mij, dat voordelen van de combinatie ver uitstaken tegenover eventuele nadelen. En mijn ervaring heeft mij dit intussen bevestigd, zodat er in mij zelfs een zekere behoefte is gegroeid aan de combinatie.

Hetzelfde argument gebruikte Romme in discussies met Jan Derks en S. Tesser, hoofdredacteur van respectievelijk *De Tijd* en *De Maasbode*⁴². 'Wij tarten eenieder, uit één woord in de krant waar te maken, dat wij aan het streven naar evenwichtigheid in het dienen der verschillende belangen, ... niet onverkort en ononderbroken trouw zijn gebleven'⁴³.

Romme gebruikte *de Volkskrant* op drie manieren als wapen in de politiek. Hij probeerde ten eerste zelf in zijn hoofdartikelen de meningsvorming over een onderwerp te beïnvloeden. Ten tweede trad hij op als 'censor': hij bepaalde of stukken werden geplaatst of niet. Ten derde vroeg hij redacteurs om op de door hem gewenste manier over een onderwerp te schrijven of verzocht hij buitenstaanders om een opinieartikel.

Twee à drie keer per week prijkte een hoofdartikel van Romme op de voorpagina van *de Volkskrant*. De rechterkolom was gereserveerd voor zijn ster-artikelen, genoemd naar het zespuntige sterretje voor de eerste zin, maar vaak liepen ze door op de tweede pagina. Romme schreef zijn stukken enkele dagen voor publicatie, waarna hij ze naar de krant stuurde. Van veranderingen, waaraan meestal een technische reden ten grondslag lag, wilde hij tijdig op de hoogte worden gesteld⁴⁴. De hoofdartikelen blonken

41 Archief Romme, Romme aan Beaufort, 15-4-1950.

42 Archief *de Volkskrant*, Map Romme II, Anonymus aan Romme, 26-11-1951 en Romme aan Gérais, 12-12-1951; Zie voor de discussie met Derks: *De Tijd*, 8-4 en 13-4-1950, *de Volkskrant*, 12-4-1950, Archief Romme 165, Beaufort aan Romme, 14-4-1950 en Romme aan Beaufort, 15-4-1950, Archief Romme 167, Klompé aan Romme, 17-4-1950 en Romme aan Klompé, 26-4-1950; Zie voor de discussie met Tesser: Archief Romme 165, Romme aan Beaufort, 15-4-1950 en Romme aan Andriesscn, 22-2-1950.

43 *De Volkskrant*, 12-4-1950.

44 Zie bijvoorbeeld: Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Romme aan Lückcr, 14-6-1949.

niet uit in helderheid en een prettige schrijfstijl. Rommes zinnen waren vaak lang, met veel komma's en bijzinnen. Lücker zag dit ook in, soms stelde hij de staatkundig hoofdredacteur voorzichtig enige veranderingen voor. 'Deze kleine redactionele wijzigingen zijn alleen bedoeld om het den leek gemakkelijker te maken U te volgen. Ik hoop dat U er zich mee kunt verenigen'. Veel hielp het niet; de artikelen bleven 'te zeer gericht... op een élite-publiek, te lastig voor den gewonen man'⁴⁵. Het lemma 'Romme' in de *Winkler Prins Encyclopedie* van 1953 meldde: 'Van Rommes vele functies noemen wij nog die van staatkundig hoofdredacteur van *de Volkskrant* waarin hij, zij het in voor oningewijden niet steeds duidelijke vorm, zijn opinie over principiële en actuele politieke vraagstukken weergaf'. *Vrij Nederland* meende dat de lezers van *de Volkskrant* 'zorgvuldig het zéér juichende, het juichende, het gematigd juichende en het toch-ook-wel-juichende' moesten kunnen onderscheiden⁴⁶. Toch werden de ster-artikelen, gemeten aan het aantal brieven dat Romme erover kreeg, goed gelezen. Hij beantwoordde die brieven bijna allemaal, hoewel hij soms eerst even bij de pastoor van de briefschrijver informeerde naar diens achtergrond: 'Ik wil nl., indien het geen communisten zijn, wel antwoorden, maar de mate van daarbij te betrachten openhartigheid moet ik wel eenigermate afhankelijk stellen van het vleesch dat ik hier in de kuip heb'⁴⁷.

In zijn hoofdartikelen gaf Romme zijn mening over actuele politieke kwesties. Meestal gingen ze over de binnenlandse politiek. Over de inhoud pleegde hij soms overleg met intimi zoals vice-fractievoorzitter J. G. Stokman en fractielid Marga Klompé. Ook KVP-ministers als L. J. M. Beel en J. R. M. van den Brink werden af en toe verzocht voor plaatsing op een artikel te reageren. Regelmatig probeerde Romme via *de Volkskrant* een onderwerp op de politieke agenda te plaatsen. Bijvoorbeeld in 1952 toen hij pleitte voor het ontslaan van gehuwde ambtenaressen. De overheid moest geen 'fouten' maken, 'de gehuwde vrouw hoort normaliter in het gezin'. Deze poging kreeg een staartje toen kamervoorzitter L. G. Kortenhorst in zijn rubriek in *de Volkskrant* onthulde dat hierover in de KVP-fractie geen eensgezindheid bestond. Sommige fractieleden meenden dat de echtgenoten zelf moesten bepalen of de vrouw ging werken. Romme noemde hij een 'starre principieel'. Die noemde de plaatsing van Kortenhorsts stuk een 'stupiditeit'. De redactiechef liet weten 'er in gelopen' te zijn en Lücker beloofde zijn collega-hoofdredacteur beterschap⁴⁸.

Daarnaast reageerde Romme in zijn ster-artikelen op stukken in andere kranten en tijdschriften, zowel katholieke als andersgezinde. Hij was een fel polemist die altijd enigszins vanuit de hoogte reageerde. G. Knuvelde, hoofdredacteur van het weekblad *De Nieuwe Eeuw*, merkte na een aanvaring onderkoeld op dat hij 'er de man niet naar is om zijn tegenstanders te verlokken tot zachtzinnigheid'. Op de dag van de verkiezingen in 1946 reageerde Romme bijvoorbeeld vinnig op een verkiezingskrant van

45 Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Lücker aan Romme, 6-3-1947; *Idem*, Dossier Romme, Romme aan Kolkman, 6-11-1952.

46 *Winkler Prins Encyclopedie*, XVI (Amsterdam, Brussel, 1953) 141; *Vrij Nederland*, 8-3-1952.

47 Archief Romme 176, Romme aan Van Beers, 2-9-1952.

48 *De Volkskrant*, 24-11-1952 en 25-11-1952; Archief *de Volkskrant*, Map Romme II, Romme aan Lücker, 25-11-1952 en Lücker aan Romme, 3-12-1952.

de PvdA, speciaal gericht op katholieken, waarin

God betere het, beweerd wordt, dat Verschuur, de laatste voorzitter van de R. K. Staatspartij, voordat hij naar het concentratiekamp werd gesleept, als zijn overtuiging zou hebben uitgesproken, dat politieke partijvorming op grondslag van de godsdienstige belijdenis geen uitkomst meer biedt.... Zo iets is nog alleen maar stuitend gemeen te noemen. Vandaag zal het katholieke volksdeel zijn antwoord geven⁴⁹.

Soms had Romme zoveel polemieken met verschillende personen en bladen lopen dat hij in een artikel alle losse eindjes aan elkaar knoopte. 'Rondje polemiëk' was de titel van een hoofdartikel vlak voor de jaarwisseling van 1947⁵⁰.

Romme controleerde de inhoud van de krant preventief. Op de redactie kwam hij zelden of nooit; telefonisch of schriftelijk gaf hij zijn orders en verzoeken door. De afspraak was 'dat de staatkundige hoofdredacteur al de hoofdartikelen, die zijn sfeer raken, voorgelegd krijgt. In de praktijk is dat geworden een bindend advies publicatie of niet, zelden worden minieme wijzigingen aangebracht⁵¹. De zaterdagse opiniepagina, die meestal drie commentaren en een opiniestuk van eigen redacteurs of prominente katholieken telde, werd elke vrijdag aan Romme gezonden. Die greep regelmatig in. In juli 1950 kon bijvoorbeeld een commentaar over de Europese gemeenschap voor kolen en staal zijn goedkeuring niet wegdragen. Een andere keer berichtte Liicker dat een commentaar niet geheel parallel liep met een hoofdartikel van Romme. 'Wat doen we? Zo publiceren, wijzigen of wegdoen? Uw decisie gaarne...'. Het artikel verscheen niet in de krant⁵². Ook ingezonden brieven werden doorgestuurd aan de staatkundig hoofdredacteur. Die bepaalde of ze werden geplaatst.

Spotprenten en nieuwsberichten gingen dezelfde weg. Alle artikelen over Indonesië werden in de weken voor de tweede politieke actie in december 1948 direct doorgestuurd naar Romme. Die besloot of ze werden gepubliceerd of niet. Soms belde de eindredactie hem vlak voor de deadline nog om een oordeel⁵³. Helemaal soepel ging de coördinatie door de tijdsdruk overigens niet altijd. Nadat onder druk van de Verenigde Naties (VN) de strijd was gestaakt, deelde de Nederlandse ambassadeur bij de VN mee dat was besloten de Indonesische regering vrij te laten. 'Soekarno c. s. voorwaardelijk in vrijheid', kopte *de Volkskrant*. 'Mijn halve ochtend is... bedorven', schreef Romme aan Stokman. 'Ik moet zeggen: ik betwijfel nog wel eenigszins, of die vrijlating wel zal geschieden, en althans of zij erg vlot zal geschieden'⁵⁴.

Romme meende dat de berichtgeving steeds gericht hoorde te zijn 'op het dienen van 's lands belangen'. In de jaren van zijn hoofdredacteurschap zat de KVP steeds in de regering. 'In bepaalde gevallen kan dat met zich mede brengen, om de voorlichting

49 Archief Romme 162, Knuveldeaan Klompé, 14-9-1949; *de Volkskrant*, 17-5-1946.

50 *De Volkskrant*, 29-12-1947.

51 Archief *de Volkskrant*, Dossier Romme, Liicker aan Romme, 31-7-1950.

52 Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Liicker aan Romme, 24-5-1949 en Romme aan Liicker, 10-7-1950; Map Romme II, Liicker aan Romme, 22-10-1952.

53 Archief Romme 160, Romme aan Beaufort, 26-3-1949.

54 Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Renckens aan Romme, 11-10 en 18-10-1948; Archief Romme 159, Romme aan Stokman, 30-12-1948; artikel in: *de Volkskrant*, 30-12-1948.

... op te schorten in afwachting van de voorlichting van Regeeringszijde'. Dat deed hij bijvoorbeeld de dagen voor de ondertekening van het verdrag van Linggadjati eind maart 1947. Totdat de regering-Beel haar standpunt had bepaald, schreef Romme geen hoofdartikelen over Indonesië. 'In afwachting hiervan schorten wij ons oordeel op', schreef hij letterlijk⁵⁵.

Romme initieerde tevens het schrijven van artikelen. In de regel vroeg hij Lücker of Snitker ergens aandacht aan te (laten) besteden. De laatste vroeg hij bijvoorbeeld in 1949 nog eens terug te komen op het geheim debat dat de Tweede Kamer wijdde aan de Van Royen-Roem-verklaringen. Hierin was na het fiasco van de tweede politieke actie afgesproken dat de Republiek Indonesië zou worden hersteld en beide partijen onderhandelingen zouden voeren op een Ronde Tafel Conferentie (RTC) in Den Haag. Romme was het hartgrondig oneens met het akkoord en had in de Kamer bewerkstelligd dat de regering met het parlement zou overleggen en voor de conferentie geen nieuwe verdragen zou aangaan. Dit winstpuntje was in *de Volkskrant*, waarin slechts de uitkomsten van het debat stonden, nauwelijks aan bod gekomen. 'Zou het niet goed wezen', schreef de staatkundig hoofdredacteur aan Snitker, 'wanneer Gij de verschillende interpretaties, die aan het besluit zijn gegeven, bij elkaar zoudt harken, om dan tenslotte daaruit ten voorschijn doen komen Uw meening, dat de meest logische en daarom meest waarschijnlijke interpretatie is, dat de Regeering zich verbonden heeft, voor de R. T. C. geen nieuwe overeenkomsten te zullen sluiten'? Hij wenste 'met het oog op het belang van de zaak' het bericht voor publikatie te zien. Snitker deed in het artikel 'Een week na het geheim debat' wat Romme had gezegd⁵⁶.

Af en toe vroeg Romme deskundigen, meestal KVP-politici of hoogleraren uit Tilburg, om een opinieartikel te schrijven. Natuurlijk zocht hij mensen uit die op politiek gebied zijn mening vertolken. Lücker was het daar mee eens: een krant 'behoeft geen ruimte af te staan voor andere *opinie*. 'Facts are sacred, but comment is free' is een van de grondregels van de journalistiek'⁵⁷. Zo vroeg Romme in 1949 zijn fractiegenoot W. de Kort een voorbeschuiving te schrijven over de eerste Surinaamse Statenverkiezingen na de invoering van het algemeen kiesrecht. Hij werd verzocht het artikel te laten uitmonden in 'bijzondere aandacht' voor de Progressieve Surinaamse Volkspartij (PS V), die werd geleid door een katholieke geestelijke. Inderdaad eindigde het keurig met de PSV Waar andere partijen in algemene, neutrale bewoordingen werden beschreven, werd de toon juichend toen zij aan bod kwam. 'Zij is een godgelovige partij, een gezinspartij, een sociale partij en een volkspartij in volle en edele harmonie, die het algemeen welzijn vordert'⁵⁸.

Herwonnen en verloren eenheid

Het bewerkstelligen en handhaven van politieke eenheid was in katholieke kring voor de Tweede Wereldoorlog problematisch. De terugkeer van de eenheidspartij

55 Archief Romme 153, Romme aan J. Ouwehand, 3-1-1947; *de Volkskrant*, 20-3-1947.

56 *De Volkskrant*, 15-7 en 23-7-1949; Archief Romme 164, Romme aan Snitker, 18-7-1949.

57 Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Lücker aan Romme, 3-4-1950.

58 *De Volkskrant*, 21-5-1949. Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Lücker aan Romme, 20-5-1949.

was in 1945 niet vanzelfsprekend. In de hectische maanden na de bevrijding werd echter met volle inzet gepoogd alle schapen weer in de kudde te drijven. Romme speelde daarin een belangrijke rol. Niet alleen als politicus, maar ook als staatkundig hoofdredacteur van *de Volkskrant* probeerde hij de katholieke politieke eenheid met alle middelen waarover hij beschikte te bevorderen.

Op zaterdag 22 december 1945 werd de Katholieke Volkspartij opgericht in een ijskoud parochiehuis in Utrecht. De partij was de erfgenaam van de vooroorlogse Rooms-Katholieke Staatspartij, maar de nieuwe naam symboliseerde verandering. De partij werd namelijk opengesteld voor niet-katholieken die haar programma onderschreven. Romme voerde op die eerste vergadering langdurig het woord. Volgens hem moest de KVP een progressieve programpartij worden, geen strikte beginselpartij zoals de RKSR *De Volkskrant* plaatste een verslag onder de kop 'Katholieke Volkspartij open voor niet-katholieken', met als onderkop 'Andere naam voor R. K. Staatspartij'. Het benadrukte zowel verandering als continuïteit. Romme had de inhoud bepaald⁵⁹.

De oprichting van de partij was niet zonder discussie geschied. Een aantal prominente katholieken zoals Beel, J. de Quay en E. Sassen voelde meer voor de doorbraakgedachte die door de Nederlandse Volksbeweging (NVB) werd voorgestaan. Romme zag hier niets in. Vanaf mei 1945 gebruikte hij *de Volkskrant* om de katholieke politieke eenheid stapje voor stapje dichterbij te brengen. De eerste maanden liet hij alle mogelijkheden open. Volgens Bosmans streefde hij toen nog niet bewust naar een eenheidspartij — 'voor hem lag in dit opzicht de toekomst nog open'. Dat moet worden betwijfeld. In zijn in de hongerwinter geschreven richtlijnen voor de redactie van *de Volkskrant* schreef Romme resoluut: 'In het vrije Nederland — waar deze vrijheid een verplichting is — staat *de Volkskrant* het vormen van méér partijen voor, echter van één katholieke politieke partij'⁶⁰. Dat Romme daarvoor niet direct openlijk uitkwam in de krant, was onderdeel van zijn tactisch spel.

In zijn vijfde hoofdartikel van 23 mei pleitte hij voor een vormingsinstituut waarin katholieken zouden kunnen discussiëren over de toekomstige politieke organisatie. Drie weken later prees hij zijn inmiddels opgerichte geesteskind, het Centrum voor staatkundige vorming, aan. Voorzichtig stelde hij dat men allerlei organisatorische opties onder ogen moest zien en vooral in dialoog met elkaar moest blijven⁶¹. Romme kwam in juli in het ster-artikel 'Staatspartij en Volksbeweging' terug op de bisschoppelijke richtlijn die in 1944 was afgekondigd in het al bevrijde Zuiden. Het episcopaat gebod daarin de katholieke sociale en culturele organisaties hun werkzaamheden te hervatten. De katholieke bevolking mocht geen lid worden van algemene verenigingen. Romme stelde voor dit gebod uit te breiden tot politieke partijen. Hij riep de katholieken op zich aan te sluiten bij het Centrum voor staatkundige vorming en voorlopig geen lid te worden van de NVB. Hij deed dat omzichtig door de NVB niet direct af te wijzen. Wel benadrukte hij dat die Gods woord niet als enige richtsnoer erkende. Met deze tactiek hoopte Romme de twijfelende katholieken in de schoot van het Vor-

59 Bornewasser, *Katholieke Volkspartij*, 3-6 en 149-150; *de Volkskrant*, 24-12-1945; Bosmans, *Romme*, 459.

60 Bosmans, *Romme*, 452; Archief NKV 398, Ontwerp Richtlijnen voor de redactie van *de Volkskrant*.

61 *De Volkskrant*, 23-5 en 19-6-1945.

mingsinstituut te trekken. Zijn artikel in *de Volkskrant* had in dat opzicht bijna het karakter van een oproep⁶².

'Katholieke partij' was de kop boven Rommes ster-artikel van 16 oktober. Voor de eerste keer sprak de staatkundig hoofdredacteur zich expliciet uit voor een katholieke eenheidspartij. Hij sloot zich aan bij het Centrum voor staatkundige vorming dat een vernieuwde en verjongde katholieke partij wilde, die zou streven naar samenwerking met andere partijen en een gezamenlijk urgentieprogramma. Deze uitkomst van de discussie binnen het Centrum kwam niet geheel toevallig overeen met wat Romme een maand eerder schreef in *de Volkskrant*. Toen NVB-voorman en premier Schermerhorn katholieken met sympathie voor het personalistisch socialisme opriep om op de PvdA te stemmen, bestreed Romme dit fel. De katholieken moesten één lijn trekken en niet verdeeld stemmen. Na de oprichting van de KVP schreef Romme een hoofdartikel onder de bijna euforische titel 'En nu, vooruit!'⁶³.

Met de oprichting van de KVP en de verkiezingsoverwinning in mei 1946, waarin de KVP onder leiding van Romme 32 van de honderd zetels haalde, leek de katholieke eenheid hersteld. De Doorbraak was geen succes geworden; slechts enkele katholieken zoals G. Ruygers en E. Brongersma hadden de overstap naar de PvdA gemaakt. De populaire leider van de katholieke vernieuwers in de NVB, J. de Quay, was bij de PvdA niet welkom wegens zijn rol tijdens de oorlog in de Nederlandse Unie. Hij trad toe tot de KVP. In oktober 1946 bracht een regeringscommissie een rapport uit waarin over het algemeen positief werd geoordeeld over De Quay en de Unie. *De Volkskrant* kon niet om het nieuws heen, meende ook Romme. Hij ordonneerde een 'vergelijkende beschouwing, met als moraal 'de mildere en kalmere beoordeling ... is de beste''. De uitwerking door Snitker was echter een andere. Hij schreef dat 'drie mannen, die de verantwoordelijkheid hebben gedragen voor uitspraken, welke ook al in de vroegste dagen der bezetting onaanvaardbaar waren, verontschuldigd worden en gerehabiliteerd, op een wijze, die scherp afsteekt bij de behandeling, welke slachtoffers ondergaan hebben van de officiële 'zuiveraars' der eerste bevrijdingsdagen'⁶⁴.

Romme, die het artikel voor plaatsing niet meer had gezien, zag hierin een bedreiging voor de herwonnen katholieke eenheid. Het paste niet in zijn tactiek om De Quay nu met 'modder te bespotten'. In een ster-artikel repareerde hij de schade. Hij schreef dat het artikel verschillende reacties had opgeleverd: instemming met de conclusie dat het een rechtvaardig rapport was en verontwaardiging over de 'unfaire aanval' op het driemanschap. Romme wilde duidelijk stellen dat het eerste de bedoeling was geweest. Hij zei dat hij altijd had geweten dat 'het Driemanschap, en daaronder niet in de laatste plaats prof. De Quay, te voorschijn zou treden niet slechts vrij van elke smet, maar met toekenning van verdiende lof'. De Quay, die zei 'wel wat op mijn teenen getrapt' te zijn, kreeg een uitgebreide uitleg en excuses voor het gebeurde.

Ik hoop niet, dat je een oogenblik gedacht hebt, dat ik direct of indirect iets tegen je heb

62 *De Volkskrant*, \S-7-\1945.

63 *De Volkskrant*, 16-10, 25-10 en 27-12-1945.

64 Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Romme aan Lückner, 13-10-1946 en Lückner aan Romme, 14-10-1946; *De Volkskrant*, 9-10-1946.

willen ondernemen. Het is mij geen oogenblik in het hoofd opgekomen, en het zou ook daarin niet kunnen opkomen, zolang ik althans niet heelemaal gek ben geworden⁶⁵.

Al snel kwam de politieke eenheid onder druk te staan. De moeizame dekolonisatie van Nederlands-Indië zorgde voor grote moeilijkheden in de pas opgerichte KVP. Romme moest zich in allerlei bochten wringen om de progressieve en de conservatieve vleugel van zijn partij op een lijn te houden. Ch. Welter, Eerste Kamerlid en voormalig minister van koloniën, kon zich niet verenigen met de goedkeuring die zijn partij had gehecht aan het verdrag van Linggadjati. In een radiorede op 22 december 1946 noemde hij dit toelaten 'dat de Nederlandsche Vlag wordt neergehaald te Batavia'. Hij liet doorschemeren dat een politieke afscheiding aanstaande zou kunnen zijn. Welter was, samen met het voormalig RKSP-kamerlid Bajetto, voorman van een Voorloopig katholiek comité van actie dat pleitte voor 'handhaving der Rijkseenheid'. Het comité vond dat de KVP zich op sleeptouw liet nemen door de PvdA, die een minder harde koers voer tegenover de Indonesische Republiek. Bovendien maakte het bezwaar tegen het financieel beleid van het rooms-rode kabinet, dat te veel zou zijn gericht op inkomensnivellering⁶⁶.

De Volkskrant zweeg de dissident Welter dood. Toen hij in een artikel klaagde dat de Engelsen de Nederlanders dwarszaten in Indonesië, stuurde Lücker het aan Romme. 'Aan U de beslissing of U dat Welter wilt laten zeggen'. Het haalde de krant niet⁶⁷. Ook lezers merkten het stilzwijgen op. 'U zelf klaagt steeds en terecht over de onjuiste voorlichting, doch het publiek wordt iets essentieels onthouden', schreef een abonnee in maart 1947⁶⁸. In zijn hoofdartikelen bestreed de staatkundig hoofdredacteur Weiter zonder hem rechtstreeks te citeren. Zo becommentarieerde hij een radiotoespraak waarin de oud-minister het beleid van de KVP laakte, alhoewel deze kritiek volgens Romme zo ongegrond was dat een weerwoord eigenlijk overbodig was. Toch gaf hij een signaal af want 'er zijn twee categorieën van mensen, de wantrouwigen en de kwaadaardigen, die uit ons zwijgen verkeerde conclusies zouden kunnen trekken'. Welters 'funeste' denkbeelden zouden zo in de schoenen van de KVP kunnen worden geschoven. Die reageerde geprikkeld. 'Ik verwacht nu in een der eerstvolgende nummers van de volkscurant een uiteenzetting van wat 'de politiek Welter' nu eigenlijk is. Bij het overlezen van Uw artikel zult ge zien, dat ge dit detail verwaarloosd hebt'. *De Volkskrant* antwoordde niet⁶⁹.

Op 7 mei 1948 werd Welter van de kandidatenlijst van de KVP afgevoerd. Hij hield vast aan Rijkseenheid en weigerde de Indië-politiek van de partij te onderschrijven. Twee dagen later werd van de kansels een episcopale brief voorgelezen. Die was in opdracht van aartsbisschop De Jong opgesteld door Stokman en herschreven na aanmerkingen van Romme en partijvoorzitter W. J. Andriessen. De brief riep op tot

65 *De Volkskrant*, 22-10-1946; Archief Romme 149, De Quay aan Romme, 29-10-1946 en Romme aan De Quay, 5-11-1946.

66 J. Bank, *Katholieken en de Indonesische revolutie* (Baarn, 1983) 238.

67 Archief *de Volkskrant*, Map Romme I, Lücker aan Romme, 18-9-1946.

68 Archief Romme 154, Schoe aan Romme, 20-3-1947.

69 *De Volkskrant*, 15-9-1947; Archief Romme 96, Welter aan Romme, 15-9-1947.

electorale eenheid en stelde dat de KVP 'de beste waarborgen biedt voor de eerbiediging en de naleving van de zedelijke normen van het christendom op het terrein van wetgeving en bestuur'. Zij werd integraal afgedrukt op de voorpagina van *de Volkskrant*. In een ster-artikel speelde Romme in op het sentiment. Hij verwees naar de bezetting waarin de bisschoppen pal stonden voor de gelovigen en dat deden ze weer met deze richtlijn 'die door het katholieke volksdeel niet kan worden misverstaan en niet zal worden misverstaan'. Alle pogingen mochten echter niet baten; enige tijd daarna maakte Welter bekend dat hij met een eigen lijst zou komen (later de Katholiek Nationale Partij). De eenheid was doorbroken⁷⁰.

Nadien zouden afwijkende maatschappelijke belangen in het katholieke bevolkingsdeel de KVP nog meer hoofdbreken bezorgen. In 1949 schreef de voorzitter van de afdeling Heemstede bijvoorbeeld aan Romme dat in zijn gemeente — zoals dat ook elders gebeurde — bij de raadsverkiezingen waarschijnlijk twee katholieke lijsten zouden komen. Hij vroeg de KVP-leider een ster-artikel te schrijven om 'zodoende alle belanghebbenden op uiterst korte termijn een richtlijn te geven'. Romme vond dat dit teveel gewicht aan de zaak zou geven, men zou dan kunnen denken dat het een 'generaal verschijnsel' was, maar liet wel een commentaar schrijven dat men in Heemstede 'ter harte zou kunnen nemen, voor zover men daar wonderlijke plannen heeft als door U aan mij is medegedeeld'. Het was een pleidooi voor eenheid, omdat 'zoveel degelijks en deugdelijks bij de gemeenteraadsverkiezingen dreigt te worden verstikt en overwoekerd door klein-menselijke inzichten, groepsbelangen, plaatselijke veten, vooringenomenheden en zulke onhebbelijkheden meer, welke al te licht leiden tot gesjacher, koehandel en een schromelijk miskennen van de spelregels'. Het had geen succes; in Heemstede kwam een tweede lijst⁷¹.

Ook de middenstanders in de KVP morden⁷². Het fiscale beleid van de rooms-rode coalities was voor hen zeer ongunstig en een door de KVP bewerkstelligde verlaging van de inkomstenbelasting bood weinig soelaas. Bij de Statenverkiezingen van 1950 werden daarom in Zuid-Nederland afzonderlijke middenstandlijsten ingediend. Kritische artikelen van de katholieke Middenstandsbond weigerde Romme wegens hun 'destructieve karakter' te plaatsen in *de Volkskrant*⁷³. In een ster-artikel pareerde hij de kritiek dat de KVP alleen vlak voor verkiezingen aandacht had voor de middenstand. 'Voorde katholieke politicus is de kern van het algemeen welzijn, dat hij te dienen heeft, nu eenmaal gelegen in de goede harmonie tussen de belangen der verschillende groepen'⁷⁴. Om te bewijzen dat *de Volkskrant* geen 'arbeiderskrant' was, liet Romme de Wageningse hoogleraar Th. Thurlings een aantal artikelen schrijven over 'Liquiditeitsproblemen in de middenstand'. Later verschenen zelfs stukken 'van onze middenstandsredacteur'⁷⁵.

70 Bank, *Katholieken en de Indonesische revolutie*, 361-364; *De Volkskrant*, 7-5 en 10-5-1948.

71 Archief Romme 164, Schmitz aan Romme, 4-5 en 11-5-1949 en Romme aan Schmitz, 6-5-1949; *De Volkskrant*, 7-5-1949.

72 Bornewasser, *Katholieke Volkspartij*, 262-263.

73 Archief Romme 160, Bakker aan Romme, 20-1, 3-2, 11-3 en 18-3-1949 en Romme aan Bakker, 31-1, 72, 10-3 en 15-3-1949.

74 *De Volkskrant*, 23-5-1950.

75 Archief *de Volkskrant*, Map Romme II, Romme aan Lückner, 22-12-1951.

Aanvaring met de KAB

De relatie tussen de KAB en *de Volkskrant* was na de oorlog schimmig. De vakbond had, op initiatief van zijn voorzitter De Bruijn, de leiding over het blad uit handen gegeven aan KVP-leider Romme. Diens belangen liepen niet altijd parallel met die van de KAB. In 1948 liet De Bruijn na kritiek in het verbondsbestuur nog notuleren dat hij de band tussen Romme en *de Volkskrant* niet slecht vond, maar aan het begin van de jaren vijftig ontstonden steeds vaker conflicten⁷⁶. Zo hield de staatkundig hoofdredacteur in 1950 een kritisch commentaar van De Bruijn over de pas opgerichte Sociaal-Economische Raad uit de krant. Van de voorzitter en de secretaris van de raad, beide econoom, verwachtte de KAB'er weinig gevoel voor de belangen van 'zijn' arbeiders. Romme wekte de suggestie zelf al een hoofdartikel klaar te hebben gehad, maar dat excuus werd snel doorgeprikt. In zijn stuk pareerde hij namelijk de bedenkingen die De Bruijn had geuit. Het verbondsbestuur reageerde woedend:

De Volkskrant is 'onze' krant en wij moeten dat nu in de komende dagen echt eens 'uitvechten'.... de heer Romme wilde hier corrigerend optreden tegen de K. A. B.. Wellicht had hij gelijk, maar van wie is '*de Volkskrant*'! Niet van de heer Romme, doch compleet van de K. A. B.! Dat is de quintessens van de hele business en Voorzitter vindt dat dit nu maar eens duidelijk zó gesteld moet worden⁷⁷.

Een gesprek dat daarop volgde nam de kou voorlopig uit de lucht⁷⁸.

Het optreden van de groep-Steenberghe binnen de KVP in 1951-1952, ook wel de actie-Duynstee genoemd, deed de bom echter barsten⁷⁹. De rector magnificus van de Nijmeegse universiteit F. Duynstee vond dat de KVP zich te veel liet leiden door de PvdA en de katholieke sociale leer verkwanselde. In mei 1951 voerde hij in *De Maasbode* een uitvoerige polemiek met KVP-voorzitter Andriessen. Duynstee meende dat de macht van de KAB binnen de KVP veel te groot was, wat Andriessen bestreed. Als oplossing zag Duynstee de vorming van een sterke rechtervleugel binnen de partij⁸⁰. Romme, Andriessen en andere partijprominenten zagen hierin een dreigement: als de KVP niet naar rechts zou opschuiven, zou die vleugel uit de partij treden. Drie jaar na het uitreden van de groep-Welter was dat een spookbeeld. Duynstee ontkende dat hij uit was op een splitsing. Maar ook vleugelvorming noemde Romme in *de Volkskrant* onverenigbaar met politieke eenheid⁸¹.

In de zomer van 1951 verzamelde Duynstee ongeveer twintig partijgenoten rondom zich. Daarbij waren de oud-ministers E. Sassen en M. Steenberghe en drie secretarissen van katholieke werkgeversverenigingen. Even later werd de zaak op scherp gezet: op een vergadering van de St. Adelbertvereniging, de standsorganisatie van katholieke

76 Hemels, *De emancipatie*, 292.

77 Archief de *Volkskrant*, Map Romme II, Notulen DB-vergadering KAB, 31-7-1950.

78 Archief de *Volkskrant*, Map Romme I, Lückert aan Romme, 26-9-1950 en Romme aan Lückert, 2-10-1950.

79 J. Bosmans, 'De KVP, de groep-Steenberghe en de verkiezingen van 1952', *Jaarboek KDC*, VI (1976) 20-76 en Bornewasser, *Katholieke Volkspartij*, 263-272.

80 *De Maasbode*, 8-5, 9-5 en 10-5-1951.

81 *De Volkskrant*, 16-6-1951.

intellectuelen en leidinggevend, werd fel uitgevallen naar de KAB en haar voorzitter De Bruijn. Die reageerde heftig op kaderbijeenkomsten van de KAB en in *de Volkskrant*, waarin ook Romme zijn partijje meeblies. Een ingezonden brief van Duynstee weigerde de staatkundig hoofdredacteur op te nemen⁸². Het was zijn vertrouwde tactiek: *de Volkskrant* verdoezelde de verschillen door partijdissidenten dood te zwijgen.

De polemiek die ook werd gevoerd via *De Maasbode* en *De Tijd* kreeg, in de woorden van Bornewasser, het 'karakter van een standenstrijd'⁸³. Daarom werd besloten tot beraad tussen de groep-Steenberghe (genoemd naar haar meest gezaghebbende woordvoerder) en de KVP-top. Nadat de partij een perscommuniqué had uitgebracht waarin dit werd aangekondigd, zwegen de kranten. Een tweede communiqué, op 12 januari, meldde de resultaten. Het partijbestuur had beloofd de samenwerking met 'een of meer bepaalde partijen' niet bij voorbaat vast te leggen. De groep-Steenberghe verklaarde dat zij zich achter het concept-programma voor de verkiezingen van 1952 schaarde. *De Volkskrant* parafraseerde het communiqué in een artikel. 'Verminkt' noemde Steenberghe die weergave in een brief aan Romme. De staatkundig hoofdredacteur kapittelde vervolgens Liicker over 'onze methode van het in eigen woorden weergeven van zorgvuldig opgestelde communiqué's'. Persberichten van de KVP moesten integraal in de krant⁸⁴.

Duynstee suggereerde triomfantelijk in *De Maasbode* dat met het akkoord de basis was gelegd voor een ruk naar rechts in de KVP. De Bruijn vond dat er te veel concessies waren gedaan aan de groep-Steenberghe. Hij zei op een vakbondsvergadering dreigend dat de katholieke arbeiders ook heel goed in staat waren om een eigen politieke partij op te richten. Hiermee was de vleugelstrijd, die met moeite was bedwongen, weer volledig opgelaaid. In *de Volkskrant* reageerde Andriessen met een artikel waarin hij ontkende dat was toegegeven aan de conservatieven in de partij. Daarop zwakte De Bruijn in een interview met *de Volkskrant* zijn dreigement af. Romme reageerde als laatste, wegens een verblijf in Parijs. Hij was bang dat uit het communiqué zou worden opgemaakt, bijvoorbeeld door de PvdA, dat de koers van de fractie zou worden verlegd en zijn gezag was aangetast. In een hoofdartikel noemde hij de resultaten van het overleg daarom 'oude koek', wat bij de groep-Steenberghe slecht viel. Na een gesprek kwam Romme op zijn uitspraak terug. Nu stelde hij dat het overleg wel degelijk iets nieuws had opgeleverd: '[het] doel van hun beraad hebben wij nooit aangemerkt [als] het vullen van een kinderhand'⁸⁵.

Een volgend artikel leverde Romme de toorn op van de KAB en De Bruijn. Daarin suggereerde hij namelijk dat de katholieke eenheid voor sommigen 'meer een optelsom dan een synthese' was⁸⁶. Hiermee streek hij niet alleen de groep-Steenberghe, maar ook De Bruijn, die immers had bedreigd met een katholieke arbeiderspartij, tegen de haren in. Bovendien stelde Romme dat het bereikte akkoord verheugend was. 'God

82 Archief Romme 309, Duynstee aan Romme, 3-7-1951.

83 Bornewasser, *Katholieke Volkspartij*, 266.

84 *De Volkskrant*, 14-1-1952; Archief Romme 179, Steenberghe aan Romme, 22-1-1952; Archief de *Volkskrant*, Map Romme II, Romme aan Liicker, 11-2-1952.

85 *De Volkskrant*, 21-1, 1-2 en 16-2-1952.

86 *De Volkskrant*, 2-2-1952.

beter 't' zei De Bruijn, die het compromis met de groep-Steenberghe veel te toegevend vond, over dit artikel. Tegen Vo/tóranf-redacteur R. Renckens zei de KAB-voorzitter: 'Hier is een conflict. Wij hebben ons niet gerealiseerd dat wij over de politieke artikelen in *'de Volkskrant'* niets te zeggen hebben.... het is te gek, dat nu in de eigen krant een mening wordt verkondigd, die in deze belangrijke zaak afwijkt van de mening van het verbondsbestuur.' De Bruijn liet weten eigenlijk wel van staatkundig hoofdredacteur Romme af te willen⁸⁷.

Dat gevoel werd versterkt toen de staatkundig hoofdredacteur een interview met KAB-secretaris Middelhuis uit de krant hield. Die pleitte voor een campagne om De Bruijn op een verkiesbare plaats op de lijst voor de verkiezingen van 1952 te krijgen. Romme was ook ontevreden met de kandidaatstelling, maar vreesde dat hierdoor de geschillen in de partij weer zouden oplaaien. 'Een interview kan ik niet opnemen, omdat dit veronderstelt een initiatief van de krant en de publicatie ervan mij derhalve een zekere mede-verantwoordelijkheid zou geven'. Ook de episcopale censor van *de Volkskrant*, A. Olierook, die hij voorzichtigheidshalve raadpleegde, meende dat dit 'onze eenheid meer kwaad dan goed' zou doen. Romme vond het echter 'te ver gaan' om Middelhuis 'monddood' te maken. Hij ging tenslotte akkoord met een gesigneerd opinieartikel van de KAB-secretaris in zijn 'eigen' krant⁸⁸.

De loods verlaat het schip

Na de voor de KVP teleurstellende verkiezingen van 1952 stond een gesprek gepland tussen De Bruijn, Romme, Lückeren *Volkskrant-directeur* Kolkman. Dat werd echter doorkruist doordat de KAB-voorzitter minister werd in het derde kabinet-Drees. Op 12 september vond een overleg plaats zonder hem. Daarin werden twee oplossingen voorgesteld om uit de impasse te geraken: Rommes verantwoordelijkheden konden worden ingeperkt tot 'de politieke politiek' of hij zou staatkundig medewerker worden in plaats van hoofdredacteur. Beide alternatieven vond Romme onwenselijk. Zonder 'veto-recht' meende hij niet te kunnen functioneren. In een concept-brief aan Kolkman stelde hij twee tussenoplossingen voor. Ten eerste geregeld contact met een 'aan de krant verbonden geestelijk voldoende homogeen orgaan, bestaande uit K. A. B.-ers en eenige niet K. A. B. -ers'. Maar dit alleen als de arbeidersbeweging voldoende vertrouwen had in zijn beleid. Ten tweede een 'staatkundige gastrol' waarbij hij wel vetorecht zou willen hebben om te kunnen ingrijpen wanneer de krant hem 'op politiek gebied te dol zou lijken te worden'. Na overleg met Lücker repte Romme in de definitieve brief niet meer van de laatste mogelijkheid. 'Ik zie een ontwikkeling naar een vertrouwensgebrek in mijn beleid, waarbij mijn niet-K. A. B.-er zijn een rol speelt ... Wanneer dit niet is te voorkomen door wat meer contact (ik voel mij soms wel wat erg in afzondering leven), dan gaat de noodzakelijke basis voor de bestaande relatie verloren. Helaas zie ik dan alleen overblijven een beëindiging van de relatie'⁸⁹.

87 Archief de *Volkskrant*, Map Romme II, Renckens aan Lücker, 4-2-1952.

88 Archief Romme 178, Olierook aan Romme, 17-4-1952 en Romme aan Olierook, 18-4-1952; *de Volkskrant*, 19-4-1952.

89 Archief de *Volkskrant*, Map Romme II, Romme aan Lücker, 15-9-1952 en Romme aan Kolkman, ongedateerd concept en 18-9-1952.

Op 30 oktober vond vervolgens een beraad plaats waarbij ook de nieuwe KAB-voorzitter Middelhuis aanwezig was. Kolkman deed daarin de suggestie dat Romme als adviseur ('de man achter de schermen') aan *de Volkskrant* verbonden zou blijven. Ook Middelhuis hield deze mogelijkheid open. Romme zelf leek het echter geen goed idee.

Dan zou aan den fractie-voorzitter terecht verweten kunnen worden, dat hij een oncontroleerbaren invloed oefent op de krant en, voorzover daaruit een andere geest zou ademen dan de door hem publiekelijk beledene, zou hij nog vrolijk verdachten beschuldigd worden van dubbelhartigheid.

Bij deze reactie speelde mee dat Lückner, wiens positie inmiddels zo sterk was dat hij een positie als enige hoofdredacteur aan de horizon zag gloren, een adviseursrol voor Romme afwees. Tijdens het gesprek liet hij, alhoewel volgens Romme 'geneigd tot het bepleiten van een afwijkende mening', zijn collega vallen. Als argument voerde hij de moeilijke schrijfstijl van de staatkundig hoofdredacteur aan. Uit de reacties van Lückner, Kolkman en Middelhuis, die sterk pleitte voor een koers van *de Volkskrant* onafhankelijk van de KVP, was Romme duidelijk geworden dat zijn aftreden als staatkundig hoofdredacteur onvermijdelijk was⁹⁰.

Op de laatste dag van 1952 verscheen in *de Volkskrant* Rommes afscheidartikel, dat uitvoerig was besproken met Lückner en Kolkman. 'Afscheid zonder afscheid', had de staatkundig hoofdredacteur het gedoopt, maar de laatste twee woorden haalden de krant niet. De meningsverschillen tussen de KAB en de KVP-top werden nu ook voor de buitenwereld zichtbaar. Romme schreef dat hij 'in het oog van hen, die de krant uitgeven en die haar beheren' niet meer de juiste persoon was als hoofdredacteur.

Terecht heeft een deel der bladen geschreven, dat ik wel steeds sociale belangstelling betoonde, maar zorgvuldig verreed [mij] als eenzijdig verdediger van het arbeidersbelang op te werpen.... Daarenboven heeft men de overweging doen gelden, dat de steun aan een katholieke politiek, welke zonder onderscheid naar rang en stand van het gehele volk in al zijn geledingen wil dienen, soms beter kan worden gegeven van buiten dan van binnen uit.

Hij sprak zijn dankbaarheid erover uit dat er geen wijziging in de opzet en de politieke richting van *de Volkskrant* zou komen. 'Mijn sterretje mag dan vandaag verschieten', zo eindigde Romme 'maar het hele flonkerende uitspannel, dat de VOLKSKRANT is, blijft. God zegene dit gewichtige instrument tot bevordering van het welzijn van het gehele volk. Hij zegene het met allen, die tot haar behoren, de lezers inclusief'⁹¹.

Gestruikeld over een ideaal

Zelfs in zijn laatste hoofdartikel benadrukte Carl Romme dat *de Volkskrant* een blad was voor het hele katholieke volksdeel. Hij wilde een harmonieuze samenleving helpen

⁹⁰ Archief *de Volkskrant*, Map Romme II, Notulen DB-vergadering KAB, 3-11-1952 en Romme aan Kolkman, 6-11-1952.

⁹¹ Archief *de Volkskrant*, Map Romme II, Romme aan Lückner, 10-12-1952 en 27-12-1952 en kopij artikel 'Afscheid'; *de Volkskrant*, 31-12-1952.

bewerkstelligen. Eén katholieke politieke partij en een sterke pers waarin een eenduidige politieke stem klonk, die zou doordringen in de hele Nederlandse samenleving, waren daarvoor in zijn ogen noodzakelijk. *De Volkskrant* gebruikte hij als middel om zijn ideaal te bereiken. Hij leidde de krant net als zijn fractie — hiërarchisch. Romme was overtuigd van de juistheid van zijn visie en de noodzaak van de 'apostolische opdracht' die hij had gekregen. Een vetorecht was in zijn ogen onmisbaar om de koers van de krant te bewaken. Van de middelen die hij had om de redactionele koers te bepalen, maakte hij een ruim gebruik. De staatkundig hoofdredacteur was niet alleen hoofdartikelschrijver, maar bemoeide zich intensief met de artikelen die over zijn terrein, de politiek, gingen.

Rommes *interlocking directorate* was inhoudsvol en bevestigt de vaak veronderstelde symbiose tussen pers en politiek. Op politiek gebied had de KVP-leider zijn krant in de palm van zijn hand. Maar *de Volkskrant* was slechts een van de katholieke stemmen. De felle polemieken die met andere katholieke dagbladen werden gevoerd, maken duidelijk dat er geen sprake was van een eensgezinde en lijdelijke pers. Rommes invulling van zijn dubbelfunctie was ook uitzonderlijk vergeleken met andere politici-hoofdredacteurs. Een aantal van hen fungeerde, zo valt uit de schaarse literatuur op te maken, voornamelijk als hoofdartikelschrijver. Ze bemoeiden zich nauwelijks met de dagelijkse leiding en inhoud van hun krant. ARP-senator H. Algra liet de journalistieke productie van het *Friesch Dagblad* bijvoorbeeld over aan zijn redactiechef. Hetzelfde gold voor zijn KVP-collega P. A. Kerstens bij *De Tijden* Tweede Kamerlid F. Schurer (PvdA) bij de *Friese Koerier*⁹². Ook J. A. H. J. S. Bruins Slot liet de redactie van *Trouw* veel ruimte. Daar bepaalden drie voormalige *Telegraaf*-journalisten, die volgens klachten in de ARP de 'anti-revolutionaire geest' niet of nauwelijks peilden, het dagelijks beleid. 'Als ik in een buitenlands overzicht bepleitte dat de geallieerden Berlijn niet moesten opgeven en Bruins Slot de volgende dag in een hoofdartikel schreef dat dit wel moest gebeuren, dan vond hij dat helemaal niet erg', herinnerde een redacteur zich later⁹³. Bij *de Volkskrant* was een dergelijke situatie ondenkbaar.

In de loop van zijn hoofdredacteurschap leidde de strenge hand van Romme tot onvrede bij de journalisten van *de Volkskrant*. Vooral parlementair redacteur Wim Snitker, die het meest met hem van doen had, viel zijn onzelfstandige positie zwaar. Al in februari 1948 schreef hij Lückner over zijn 'té vaak terugkerende gevoelens van onlust'. Een jaar eerder had hij een baan bij *De Gelderlander* laten schieten, maar enige spijt had hij daarover wel: 'dan had ik vermoedelijk een zelfstandig, een meer bevredigend en iets gemakkelijker leven gehad; ik had mij vrijer kunnen uiten; ik had meer gelegenheid gekregen mij op bepaalde onderwerpen te concentreren'⁹⁴. Snitker zat gevangen tussen zijn beroepsopvatting en zijn trouw aan de eigen zuil. 'Ik aanvaard alles in de grootste ernst, wat in de hiërarchische orde gezegd moet worden; maar buiten die

92 G. Puchinger, e. a., *Doctor Algra, de Friese senator* (Franeker, Leeuwarden, 1980) 65 en 68; R. Rottier, 'Piet Kerstens: De Tijd vooruit. De hoofdredacteur die struikelde over de Indonesische kwestie', *Jaarboek KDC*, XVIII (1988) 168-169; K. Huisman, 'Gjin sjoernalist, mar in geweldige haadredakteur', *Leeuwarder Courant*, 15-5-1998.

93 Bak, E'en 'meneer' van een krant, 174 en 236.

94 Archief de *Volkskrant*, Personeelsmap W. Snitker, Snitker aan Lückner, 6-2-1948.

orde wil ik toch wel iets van zelfstandige mening en persoonlijke vrijheid bewaren', schreef hij Romme begin 1950, het jaar van zijn vroege dood. Het werken in de schaduw van de KVP-leider baarde hem vaak zorgen, maar hij beschouwde het ook als een eer en had er geen spijt van⁹⁵.

Snitker was niet bij machte de situatie te veranderen, maar Lückner kreeg in 1952 wel die kans. De eerste jaren na de oorlog kwam zijn plek in de luwte hem goed uit. Romme verdedigde hem tegen kritiek toen hij zijn positie nog moest bevechten. Naarmate *de Volkskrant* echter meer succes kreeg, wat zich uitte in snel stijgende abonneecijfers, groeiden Lückners macht en zelfvertrouwen. Toen hij de mogelijkheid kreeg om enig hoofdredacteur te worden, greep hij deze met beide handen aan. Romme liet hij vallen met een doorzichtig argument — de moeilijkheidsgraad van diens hoofdartikelen was voorheen nooit een zwaarwegend probleem. Voor Lückner, geschoold in de Angelsaksische traditie van een objectieve journalistiek, betekende het vertrek van Romme de overwinning van zijn professionele journalistieke werkwijze op de bevoogding door de politiek. *De Volkskrant* bleek ook zonder het gezag van een staatkundig zwaargewicht abonneewinst te boeken door haar karakter van nieuwskrant. 'Vroeger was 't een katholiek blad. Wij maken een goeie krant en die is katholiek', zo omschreef hij het later⁹⁶. Begin 1954 verzocht hij Rorime, met als argument dat de buitenwereld zo kon zien dat er geen frictie was, om een wekelijkse bijdrage aan de krant. De rubriek 'Politiek Allerlei' verscheen tot 1960. Maar invloed op het redactionele beleid kreeg de KVP-leider niet meer.

Niet alleen bij de redactie van *de Volkskrant*, maar ook bij haar eigenaar de KAB ontstond aan het begin van de jaren vijftig weerstand tegen Rommes hoofdredacteurschap. De vakbond had in 1945 de leiding over de eigen krant in handen gegeven van de politiek leider van de KVP. De eerste jaren leverde dat geen problemen op omdat er tussen de partij en de arbeidersbeweging overeenstemming was over de te voeren politieke koers. Aan het begin van de jaren vijftig was het echter gedaan met de eensgezindheid. Er ontstond een richtingenstrijd in de KVP. De conservatieve groep-Steenberghe stond lijnrecht tegenover de KAB. Romme en het partijbestuur probeerden via 'vertrouwvol beraad' en een compromis de eenheid binnen de KVP te bewaren. In *de Volkskrant* verdedigde de staatkundig hoofdredacteur de uitkomsten van het beraad met de conservatieve oppositie alhoewel hij wist dat de KAB die te toegevend vond. Het verbondsbestuur werd pijnlijk met de neus op de feiten gedrukt; over de politieke lijn van de eigen krant had het niets te zeggen.

Romme struikelde bij *de Volkskrant* over zijn eigen ideaal. Hij kon het onverzoenlijke niet altijd verzoenen. KAB-voorzitter Middelhuis concludeerde uit de verwickelingen in 1952 dat het beter was om de relatie met de politiek leider van de KVP te verbreken. Diens dubbelfunctie was 'een aanleiding tot verwarring van de posities van de K. A. B. en de K. V. P. Tot dusver was deze combinatie niet zo moeilijk geweest, doch de gewijzigde situatie heeft de laatste tijd deze aangelegenheid toch tot een probleem gemaakt'⁹⁷. Door het vertrek van Romme zouden *de Volkskrant* en de arbeiders-

95 Archief Romme 169, Snitker aan Romme, 13-1-1950.

96 *Vrij Nederland*, 23-6-1960.

97 Archief *de Volkskrant*, Map Romme II, notulen DB-vergadering KAB, 3-11-1952.

beweging meer bewegingsvrijheid hebben ten opzichte van de partij⁹⁸. Het ontslag kreeg hiermee symbolische waarde. Het gaf aan dat het steeds moeilijker werd om de opdracht die Romme zichzelf had gesteld — het handhaven van de katholieke eenheid op politiek gebied — te vervullen. Hijzelf zag dit ook in. 'Men is het begrip kwijt geraakt van het grote belang dier eenheid', zei hij drie dagen na de verkiezingen van 1952 mistroostig. En wel heel somber voegde hij daaraan toe: 'Wij zijn op weg naar de klassenstrijd'⁹⁹. Zijn gedwongen vertrek bij *de Volkskrant* zal hem in die gedachte hebben gesterkt. In de loop van de jaren vijftig zou de partij zich wel herstellen, maar het zou steeds meer laveerkunst vergen om haar bij elkaar te houden.

98 Archief de *Volkskrant*, Dossier Romme, Romme aan Kolkman, 6-11-1952; Vgl. Roes, *Katholieke Arbeidersbeweging*, 309.

99 Geciteerd in: J. Bosmans, 'Het eenheidsgesprek tussen KVP, KWG en KNP 1951-1956', *Jaarboek KDC*, XII (1982) 48.

ALGEMEEN

A. Carmiggelt, e. a., ed., *A contribution to medieval and post-medieval archaeology and history of building. Teksten van lezingen gehouden tijdens het symposium 'Archeologie en bouwhistorie: techniek-gebouw-structuur' te Rotterdam op 4 en 5 oktober 1996* (Rotterdam Papers X; Rotterdam: [Coördinatiecommissie advies inzake archeologisch onderzoek binnen het ressort Rotterdam], 1999, 249 blz., f59,50, ISBN 90 802118 2 6).

De zeer omvangrijke titel doet grotendeels recht aan de brede insteek van deze bundel, die de verwantschap tussen archeologie en bouwhistorie voor het voetlicht wil brengen. De achttien bijdragen tonen aan dat deze verwantschap momenteel het sterkst tot uiting komt in de (laat-) Middeleeuwse en de Moderne tijd, van ongeveer het jaar 1000 tot heden, hoofdzakelijk in stadskernonderzoek.

Een belangrijke overeenkomst tussen beide disciplines vormt de onderzoeksmethode, aldus het Ten geleide: 'bouwhistorici documenteren op archeologische wijze' (7). Met name de bijdrage van Arnold Carmiggelt, 'Het nut van contradicties', biedt een blik in de methodologische keuken van de archeologie. Hij toont in zijn reconstructie van het ontstaan van Rotterdam aan, dat gegevens uit verschillende bronnen met de grootste (kritische) zorg met elkaar in verband gebracht moeten worden. K. J. Steehouwer voert een vergelijkbare puzzel uit, echter in drie dimensies, voor de 'Hoofdwacht in Haarlem'. In de bijdragen van M. C. Laleman, Bart Klück en Peter Bitter wordt een wetenschappelijk verantwoorde samensmelting in breder verband geïllustreerd voor respectievelijk de steden Gent, Utrecht en Alkmaar, waar dit al vele jaren van stadsweg met succes wordt toegepast.

Hier blijkt de bundel, ondanks de titel waarin slechts het 'duo' archeologie en bouwhistorie ten tonele wordt gevoerd, inhoudelijk toch de 'historische trits' te behandelen: het ondergrondse archief, het bovengrondse archief in hout en steen en het geschreven archief. In de meeste bijdragen wordt ook deze derde historische bron als onmisbaar beschouwd. Want gegevens als de uitgifte van gronden, het splitsen of samenvoegen van percelen, de eigendomsverhoudingen, verbouwingen en in meer recente tijden (hoofdzakelijk sinds de woningwet van 1901) ook vele bouwtekeningen, zijn in archieven na te speuren, benevens oude prenten en foto's.

Wat onderscheidt archeologie van bouwhistorie? Het Ten geleide verwoordt het algemeen heersende inzicht, namelijk dat 'het maaiveld ... de kunstmatige grens' is tussen deze disciplines (7). Hoe kunstmatig deze grens in inhoudelijk opzicht ook mag lijken, in de praktijk blijkt die onvermijdelijk. In de eerste plaats zijn er methodologische verschillen, die voortkomen uit de verschillende objecten waarmee de disciplines zich bezighouden. Kortweg: grondsporen en potten tegenover constructietechnieken en bouwsporen. Ten tweede verschilt beider plaats in het proces van de monumentenzorg. Archeologie is in wezen destructief en wordt veelal ingezet in situaties waar eventuele bebouwing is verwijderd en grootschalige ingrepen gepland zijn. Bouwhistorie daarentegen heeft (ook) non-destructieve onderzoeksmethoden en kan (moet!) worden ingezet ten behoeve van het behoud van het gebouwde erfgoed (zie Boekwijt, 37 en Glademans, 87-88). In toenemende mate wordt prijs gesteld op kennis van de historische waarden van gebouwen, niet alleen bij sloopplannen maar ook in de planvoorbereiding ten behoeve van verbouwingen of functiewijzigingen. Juist een bouwhistorische inventarisatie, zoals door R. Glademans beschreven voor Maaseik, biedt hiervoor belangrijke aanknopingspunten. Het recent verschenen boek van G. van Tussenbroek, ed., *Bouwhistorie in Nederland, kennis en bescherming van gebouwen* (Utrecht, 2000) geeft hierover meer informa-